

DEN GRØNNE SJANSEN. HVA HINDRER OSS ?

Simen Tveitereid

Det oppsto et problem. Jeg var uten telefon, skjermen gikk i svart, jeg hørte sms-lyden men kunne ikke lese meldinger, det eneste jeg kunne gjøre var å svare dersom det ringte. Slik kunne jeg ikke ha det.

Jeg var heldig, jeg befant meg ikke hjemme på gården, men i min lille leilighet på Carl Berners Plass.

På Carl Berners plass strømmes det mennesker og biler strømmes ut og inn fra fire ulike retninger. I en omkrets av 100 meter rundt Carl Berners plass kan de fleste menneskelige behov dekkes, i løpet av kort tid. Mat, drikke, massasje med eller uten sex, alt kan skaffes her, maling, nye briller.

Jeg trengte ny telefon, og et nytt sim-kort. Det gamle ville ikke passe, det hørte til en telefon fra steinalderen i Nokia-tiden.

Sim-kort måtte bestilles fra min operatør, så selgeren på Elkjøp. Det kunne ta en uke før det kom i posten. Hva? En uke! Hadde jeg vært hjemme på gården måtte jeg vente på at landpostbudet skulle dukke opp, en eller annen gang mellom klokken 12 og to, en uke ville gå slik, mens nye meldinger tikket inn og folk lurte på hvorfor jeg aldri svarte.

Eller, sa kvinnen på Elkjøp; det finnes en annen mulighet.

Ringe Talkmore, få en hentekode mailet over, printe ut koden, hente nytt sim-kort på hvilken som helst 7-Eleven eller Narvesen.

Javel. Hun lot meg låne en telefon og en pc, der jeg logget meg inn på mail, hun printet ut hentekoden, og tre minutter senere var jeg på 7-Eleven og fikk et sim-kort utlevert. Fra 7-Eleven gikk jeg så 50 meter til Elkjøps hentelager, der min nye kinesiske Huawei lå og ventet. Men der sto det tre-fire andre i kø, og det ville være unødvendig bruk av tid,

tenkte jeg, så jeg gikk 20 meter og bestilte sushi til lunsj. Et brett med fersk laks, kveite, smørfrisk, reke, det hele ville være klart 7 minutter senere.

Dersom jeg hadde vært hjemme på gården denne formiddagen og fått lyst på fersk fisk, så hadde min mulighet vært å starte opp båten, reise ut på sjøen og prøve fiskelykken.

Det beste jeg kunne håpe på ville vært en høstmakrell eller en lyr, turen ville tatt en halv dag, og det ville heller ikke smakt like bra som brettet med sushi, som jeg kunne se frem til om syv minutter, minutter som jeg brukte til å hente ut min nye Huawei Honor P7 Lite, som jeg hadde et sim-kort klart til.

Jeg satte det inn i telefonen, mens jeg spiste den første laksebiten av sushien, sittende inne på den trange kafeen på Carl Berners plass.

Jeg hadde fått meg ny telefon og nytt sim-kort og spist en god lunch i løpet av kanskje 20 minutter, men jeg følte meg litt oppkavet, og jeg hadde ikke fått helt med meg hvordan sushien smakte, jeg hadde spist den unødvendig raskt .

Det var som om min egen effektivitet hadde tatt styringen over meg eller kroppen min, som jeg måtte innrømme var en smule anspent, igjen; *unødvendig*, jeg var ikke truet på noen måte.

Alt dette tenkte jeg på da jeg slet med å sove den natten, etter en litt for lang kveld foran pc'n, fordi ingen forstyrret meg i leiligheten på Carl Berners plass.

Jeg får alltid utrettet mye når jeg er der, men det er sjelden jeg sover godt der.

Vi mennesker sover mindre enn før, men det kan vel ikke være så farlig, for vi lever lengre. Vi har altså mange flere timer til rådighet enn våre forfedre. Og jo lenger man lever, jo mer får man sett og gjort.

Dette er vel grunnen til at kritiske kommentarer om vår tid eller vårt samfunn alltid kan avfeies med det faktum at *vi lever lengre* enn vi gjorde *før*.

Aller lengst lever japanere, med en forventet levealder på 84 år. Betyr det at Japan er verdens mest vellykkede land med de lykkeligste innbyggerne? Vel.

I Japan fødes det nå så få barn per kvinne at forskere har regnet ut at hvis det fortsetter som nå kan japanere være utslettet om 1000 år.

*

Det er ikke lenger noen tvil om at det foregår kritiske klimaendringer på jorda. Ei heller at økosystemer er i en kritisk fase .

Derfor har advarsler utspilt sin rolle. Det er enighet om problemet. Vel, om vi ser bort fra en viss amerikansk president.

Det handler nå om løsninger.

Det er to hovedveier.

A-gjengen: Teknologi-optimistene. De som mener at løsningen er ny teknologi og grønn vekst.

B-gjengen: Systemkritikerne. De som sier at samfunnet må legges om, og individene må endre livsstil.

I A-gjengen har vi miljøorganisasjonene Zero og Bellona, nesten alle politiske partier, endel grønne investorer, de fleste forskningsmiljøer. Og vi har de såkalte øko-modernistene (som Midttun skal presentere senere).

Det er A-gjengen som er mest populær. Ikke så rart. Det de sier lyder trygt, det er innenfor dagens samfunnsmodell. Fortsatt økt velstand til alle over hele jordkloden.

Vi må forandre, men det er mer snakk om å justere på motoren enn å sette en ny kurs.

Det oppfattes som en *positiv* fortelling.

Men er det det?

Når verden ser ut slik som den gjør, er mer av det samme - bare litt justert - egentlig et positivt budskap ? Og i så fall for hvem?

I B-gjengen finner vi den tradisjonelle miljøbevegelsen, naturvernerne, vekst-kritikere og forkynnere av det gode, antimaterialistiske liv. Arne Næss og hans etterfølgere.

Denne sal av naturfilosofer...Miljøpartiet De Grønne, enkelte forskere og intellektuelle som Arne Johan Vetlesen og Dag O Hessen.

Dette er heller ikke et norsk fenomen. Internasjonalt har vi Paven, en kapitalismekritiker som Naomi Klein, aktivister som George Monbiot og Bill Mc Kibben og bevegelsen 365.

B-gjengen er stor. Men dens innflytelse relativt liten. Hvorfor? Hva hindrer den grønne sjansen ?

Hvordan kan budskapet fra B-gjengen bli en relevant og *positiv* fortelling?

For positiv må den være, det ligger i ordet løsning.

*

Den store økonomen i første halvdel av forrige århundre, John Maynard **Keynes**, skrev at den dag ville komme da mennesker kunne konsentrere seg om selve målet - *hvordan leve godt* - og ikke midlene. Teknologisk utvikling ville føre til at det lille som var igjen av arbeid måtte deles, mente Keynes. I 1937 antok han at om hundre år kunne arbeidsdagen bli så kort som tre timer.

Spådommene om teknologisk utvikling har slått til. Men vi har ikke fått mindre arbeid å gjøre eller mer tid.

De siste 40 årene har **produktiviteten** i Norge mer enn doblet seg. Den lovbestemte normalarbeidstiden er fortsatt som den ble redusert til i 1976; 40 timer per uke.

Selv om 1 kan gjøre det 2 pleide å gjøre.

Når lønnsomheten har doblet seg uten at arbeidstiden er redusert - hvor blir den ekstra verdiskapningen av ?

Økte lønninger? Ja. Reallønnsveksten i Norge siste 15 år, har vært på drøyt 40 prosent.

Men kapitaleierne har fått enda mer. Det er blitt større forskjeller også i Norge.

Og i verden er det slik at de 62 rikeste eier like mye som den fattigste halvparten av jordens befolkning.

Når varer og tjenester kan produseres med kortere arbeidstid enn før, men likevel ikke gjør det, blir det enten mye dødtid innen arbeidet eller vi må finne på nye oppgaver.

Altså produsere flere varer og tjenester.

*

Det som karakteriserer moderniteten mer enn noe annet er **økt tempo**. Akselerasjon.

Arbeid, reiser, kommunikasjon. Alt skjer uendelig mye raskere og mer effektivt enn før.

Dette gir oss MER av alt.

VEKST er selve grunnprinsippet i vårt samfunn. Garantien for trygghet, at verden vi våkner opp til i morgen er som den var i går. Uten vekst settes stabiliteten i fare.

Men det er mer enn et *økonomisk* begrep.

Vekstens logikk er et imperativ som er internalisert i menneskene, i vår sjel, sier den tyske sosiologen Hartmut Rosa.

Det er altså den moderne religion. Drevet av mekanismer som skyld og skam.

Vi vil unngå skam. På 1700-tallet var skam ikke å eie en hest eller mangle en ren skjorte, nå er skam kanskje å aldri oppleve noe nytt, som å fly til nye steder, eller ha nye klær.

Vi liker nye ideer og nye ting. Vi frykter å bli igjen i det gamle, og slik miste status.

I et forskningsprosjekt om konsum i ulike kulturer, ble deltakerne spurt hva mote betød for dem. En av dem svarte:

"No one's gonna spot you across a crowded room and say: Wow! Nice personality!"

Vi føler **skyld** om vi ikke forbedrer oss.

Hartmut Rosa:

Si at du en dag sitter hjemme ved peisen og ikke gjør noe som helst - du føler etter hvert en skyld. Hvorfor? Fordi tid er penger ? Men kanskje har du nok penger.

Men tid er også sosial kapital, som alltid kan økes. Du skulle ha svart på en mail, du kunne ringt en venn, skulle kanskje hilst på den nye naboen, lagt ut noe på Facebook. Kanskje bryr du deg hverken om penger eller venner. Vel. Men du burde følge med på nyhetene, du burde lest en analyse av Trumps USA. Eller kanskje du skulle ha lest den store amerikanske dikter Philip Roth?

Nei? Du bryr deg verken om venner, penger eller kulturell kapital. Ok. Du sitter der, ved peisen. Du burde gjort noe for kroppen. Trent. Du bryr deg ikke om kroppen? Vel.

Å slappe av er i hvert fall viktig. Du burde kanskje prøve yoga.

Poenget: To do-listen kan aldri fullføres.

MEN: Et system basert på vekst og økte krav kunne ikke vært så suksessfylt om det kun ga oss skyldfølelse. Det må også gi oss *løfter* om noe, tilby noe som virker attraktivt.

Det som driver veksten er samspillet mellom det økonomiske system og våre ønsker om mer. Og flere muligheter.

Penger gir muligheter. Det gir deg verden. Du kan fly til California i morgen. Kjøpe jakken du har lyst på, en båt du drømmer om.

Kunnskap gir muligheter. Lære språk. Du kan snakke med flere i mange land. Lese Shakespeare på originalspråket. Få deg en god utdanning, bli jurist - det åpner så mange muligheter.

Hvorfor vil folk bo i byer? Det er så mange flere muligheter. Museer, operahus. Kanskje går vi sjelden i museer eller operahus, kanskje treffer vi ikke venner så ofte heller, men muligheten er der.

Smart-telefonens enorme suksess: Den gjør hele verden tilgjengelig.

Gir oss verden i vår egen lomme. Musikk, nyheter, kunnskap, kontakter. Alt.

Du kan svare på mail hvor du befinner deg, ha tilgang på underholdning når som helst, du trenger aldri kjede deg igjen.

Vekstens logikk krever hele tiden mer **ENERGI**. Mer fysisk energi til våre computere, hus, biler og fly.

Men hva hvis den blir *fornybar*? Om det skjer en revolusjon innen fornybar energi...da kan vel uendelig vekst være mulig ?

Det er dette mange håper. Øko-modernistene f.eks. På papiret, i teorien, ser deres opplegg ut som en god plan. Samle mennesker i høye hus i store byer. Drive høy-effektivt jordbruk i størst mulig enheter.

Men hva med mennesket? Eller som Nina Witoszek skrev i Dagens Næringsliv:

"Forestill deg selv i 65. etasje i en skyskraper med vinduer ut over et vennlig kjernekraftverk i nord, og dekar av industrielle genmodifiserte potetanlegg i sør: En ikke særlig inspirerende visjon".

Kanskje kommer det en revolusjon innen fornybar energi som løser klimaproblemet, med drivhusgasser i atmosfæren. Men hva med miljøet i stort ? Naturressursene.

Jorderosjon. Artstap. Plast i havet. Forsuring av havet. Avskoging.

Alle her kjenner til Earth Overshoot day. Datoen i året da vi har forbrukt klodens årlige produksjonskapasitet, resten av året tærer vi på fremtidens ressurser.

I 1987 kom dagen 19. desember.

I 2005 20. oktober.

I år ble datoen beregnet til 8. august. Det tidligste noensinne.

Problemet med evig vekst: Vi kan ikke speede opp tempoet i naturen, vi kan ikke implantere vekst-logikken i havet eller i skogen eller i jorda. Ikke uten skadevirkninger.

Det vil være et misforhold mellom tiden som brukes til å produsere tømmer og fiskefileter, og tiden som er nødvendig for å fornye trær og fisk.

Men jeg tror ikke folk bryr seg om dette. Ikke nok.

Artstap og jorderosjon er lite relevant, for mennesker som jobber med teknologi, lever i byer og ferierer i storbyer.

Og i et land som Norge er det ekstra vanskelig å nå fram med trusselen om overforbruk av naturressurser og nedbygging av natur. Vi er selvforsynt med vannkraft, og selv om vi har mindre uberørt natur enn før og muligens mer ekstremvær og mindre snø om vinteren, så er vi et land med mye intakt natur og få direkte konsekvenser av klimaendringer.

Jeg tror vi heller må vende blikket mot oss selv.

Vårt forhold til våre omgivelser. Mennesket betraktet som et økosystem, hvordan er balansen der ?

Vekstens logikk krever ikke bare mer fysisk energi, men også konstant mer av menneskenes psykologiske energi.

Og akkurat som naturens økosystemer har en tålegrense, der de ikke kan speedes opp uten skader, så kan heller ikke våre kropper og våre hoder tåle et konstant økt tempo eller utnyttelse. Resultatet er før eller siden en form for ubalanse.

Slik verden blir overopphetet, blir vi utbrent. Utmattet. Vi får livsstilssykdommer.

Psykisk uhelse.

Klima- og økokrisen er derfor vår egen krise. Og det er slik den bør angripes.

Problemet. Resonans.

Kanskje gir smart-telefonen og penger deg hele verden i din lomme, men faren er at verden ikke snakker til deg lenger, sier den tyske sosiologen Hartmut Rosa.

Du har kontroll over verden, men den er død og stille. Du er konstant påkoblet, men likevel avkoblet. Du har mer og opplever mer. MEN det er som om ingenting beveger deg skikkelig der ute lenger. Du sliter med å føle en forbindelse til verden.

Hva prøver vi ? Skru opp volumet. Trene hardere. Prøve et nytt rusmiddel. Søke mot noe med mer *edge* eller kvalitet. Har du råd til å spise på hvilken restaurant du vil i Oslo, kan du drømme om å besøke en restaurant i Nord-Sverige som heter Fäviken, der det er flere års ventetid på bord og du blir servert 32 retter. 32 kortreiste retter.

Hartmut Rosa bruker begrepet RESONANS. Det beskriver vårt forhold til verden. Om å være forbundet. Til andre mennesker, ting, kunst, natur, ja til oss selv.

Den økologisk bevegelse vil ikke få suksess så lenge den snakker om å ta vare på naturressurser, mener Hartmut Rosa.

Fordi man snakker *innenfor* vekstlogikkens paradigme; ressursene må utnyttes smart, selv om det kalles bærekraftig dreier det seg fortsatt om å øke vår kontroll over verden.

Rosa ber oss spørre folk: Hva var ditt beste øyeblikk siste år, eller i livet ditt? Nesten alle vil fortelle om en episode som handler om at de ble *beveget*.

Det er her Naturens største verdi for moderne mennesker finnes. Den gir oss en sjanse til å føle *resonans*. Med bølgene ved havet, i vinden på fjellet eller suset i skogen kan vi føle en dyp og ekte forbindelse til verden.

*

Jeg tror mennesker kan endre seg. Men ikke av hensyn til klimaet i fremtiden. Det beste beviset er vel at det amerikanske folk velger en president som ikke engang tror på klimaendringene.

Men det er ikke stort bedre i Norge, der politikerne sier det rette, men gjør lite.

Og selv oppegående nordmenn kjøper feriehus i sør-Europa og flyr et tosifret antall utenlandsturer i året.

Vi vet at kursen er gal. Og vi fortsetter.

Vi fortsetter å selge billig bensin, billige flybilletter, låne ut penger gratis, slik at kjøpefesten kan holdes i gang. Vi avskaffer ikke forbrukslån, for det vil ramme forbruket, men vi lager et register over lånene.

Vi lokkes til Svalbard for å se isbreer, isbreer som smelter på grunn av menneskelig aktivitet, som å fly, for å se en isbre kalve.

Hvert eneste sekund spør vi om noen ønsker en plastpose, selv om verdens hav innen få år spås å inneholde mer plast enn fisk.

Vi blander én prosent biomasse i drivstoffet som tankes på Gardermoen og setter så opp direktefly til Miami. Flytrafikken i verden er spådd å tredoble seg de neste 30 år, og det vi diskuterer som et problem er pilotenes arbeidsvilkår.

Det virkelig kritikkverdige er ikke forholdene Ryan Air-mannskap jobber under. Men at det er mulig og tillatt å fly mennesker fra Oslo til London for 92 kroner, mindre enn en togbillett fra Oslo til Drammen.

LIKEVEL:

Vi kan ikke få til endringer, ved å si til folk at de må skjerpe seg eller gjøre mindre av noe.

Grunnen er ikke bare at folk misliker dette. Grunnen er: Folk tenker ikke på sitt høye forbruk, sine mange kjøttmåltider og flyreiser som et *problem* i sitt eget liv.

Hva er så problemene i manges liv, akkurat nå ? Hva er folk bekymret for ?

Stress. Press, i ulike former. Også økonomisk, på grunn av stor gjeldsbelastning.

Ensomhet, eller svake sosiale relasjoner.

Her er ørene åpne. Her finnes den grønne sjansen.

Dette er ikke en ny tilnærming. Arne Næss, for eksempel, snakket ikke om nedsatt forbruk. Ikke som et poeng i seg selv. Men som en *konsekvens* av å prioritere annerledes. Legge større vekt på alt i livet som har en *egenverdi*.

Det som noen kaller væren, livet selv og andre svevende begreper.

Det som jeg mener vi bør omsette til konkrete bilder som svarer på reelle problemer i menneskers liv.

Miljøbevegelsen har snakket om livskvalitet i 40 år. Men hva betyr det?

Livskvalitet er abstrakt.

Bedre tid. Javel. Det er ikke et innlysende gode for alle mennesker det heller. Mange har problemer med å fylle tiden med noe meningsfylt overhodet. Og mange har opplevd å være i en livssituasjon der tid plutselig var det eneste de hadde nok av. Hva hjalp det, når ingen andre hadde tid til noe?

Mange velger seg et liv med bedre tid, men det er et personlig valg, et privilegium, ikke en samfunnsendring. Bedre tid som et felles vilkår betyr et annerledes samfunn.

Hva betyr bedre tid ?

Mer kontakt med venner.

Flere turer i naturen.

Oftere hjemmelaget mat på bordet.

Flere leste bøker.

Mer overskudd.

Mer oppmerksomhet overfor dine nærmeste.

*

Undersøkelser i mange vestlige land har vist at et flertall ønsker seg mer tid fremfor høyere lønn. Men det er ingen som vil gjøre noe med det.

HVA hindrer oss i å gripe den grønne sjansen?

En viktig faktor er lønnsarbeidets dominerende stilling.

Arbeidet er mer enn økonomisk nødvendig. Det er selve limet.

Vi lever i *arbeidssamfunnet*, sier den svenske sosiologen Roland Paulsen.

Arbeidet er den institusjon våre liv organiseres rundt, der mennesker treffes. Som gjør oss til gode samfunnsborgere.

Arbeid er det som skal redde oss etter oljen. Full sysselsetting er selve målet.

Politikk i dag går nærmest ut på å skaffe arbeidsplasser.

Og politikerne sier at vi må regne med å arbeide mer i fremtiden. Sjelden sier de noe om *hva slags* arbeid som trengs. Hva vi må se å få gjort mer av. Nei, det er selve arbeidsplassene. Som skal generere verdiskapning og skatteinntekter til å finansiere velferden.

Og selvfølgelig er arbeid bra. Mye av arbeidet er helt nødvendig, noe trenger vi også mer av. Slik som kreftforskning. Eldreomsorg. Undervisning. Og hvis det er for lite brød, er det bra med flere bakerier. Bortsett fra at i dagens bakerier gjøres det meste av maskiner. Så det gir ikke så mange jobber.

Robotene sees som en trussel. De tar fra oss arbeid.

Men dette "*problemet*" skal løses slik vi alltid har løst problemet ved at noe arbeid forsvinner eller blir mindre krevende; vi skaper nye behov, som gir nytt arbeid.

Dette skjer i stor grad ved hjelp av reklame. Hvert år brukes det i Norge rundt 20 milliarder kroner på reklame.

I verden i 2016 er det anslått at det vil bli brukt 536 milliarder dollar på reklame.

Lite av disse nye varene og tjenestene er *nødvendige* for vårt livsopphold, slik sett kan de kalles meningsløse. Men slike produkter og tjenester er like velkomne som ethvert annet produkt, lengre ned i behovspyramiden. Ja, de er ikke bare velkomne, de er et uttrykk for kreativitet, innovasjon og nyskapning. Alt det samfunnet trenger. For å holde oss beskjeftiget.

Til en viss grad jobber alle i reklamebransjen. For i et samfunn av skapte behov blir den viktigste kvaliteten til en medarbeider hans entusiasme. Hennes sosiale kompetanse.

Viljen og lysten til å *live the brand*.

Jeg snakker ikke om folk som vasker gulv eller romper eller maler hus eller gjør alle jobbene vi får innvandrere til å ta seg av. Men jeg snakker heller ikke om en liten elite på toppen av samfunnet. Heller den store gruppen i midten, som jobber i service- og tjenestenæringen. Stadig oftere med en eller annen form for kommunikasjon.

Selv kioskansatte i Rema 1000-konsernet jobber med kommunikasjon.

"Å være en del av Reitangruppen er ikke bare arbeid, det er en livsstil", står det på selskapets nettsider. Under et bilde av 7-eleven-ansatte.

Det anbefales å elske det man gjør, med fanatisk disiplin.

Konsernsjefen Ole Robert Reitan sa til meg, da jeg gjorde et portrettintervju med han:

"- Du må være villig til å investere hele deg. På godt og vondt. Det tror jeg du blir lykkeligere av også. Æ vil at alle ska vær seg sjøl!"

Man skal investere seg selv.

Om du jobber med å utvikle nye Angry Birds-spin off-produkter eller er telefon-selger for et nytt kosttilskudd er jobben din å by på entusiasme.

Ikke et øyeblikk må du stoppe og tenke; hvilken brikke er jeg i dette spillet? Hva betyr min innsats? Gjør jeg noe, som løser noen problemer i samfunnet, som bidrar positivt på en eller annen måte?

Hvis produktet i seg selv synes å mangle mening, så er det desto viktigere at prosessen er givende. Derfor er det så mye snakk om å skape en kultur, der de ansatte trives og har det gøy.

Og selvfølgelig trives mange på jobben. Mange sier også at det gir energi å ha det travelt.

Vi ønsker å gjøre nytte, mange liker å arbeide.

Så hvorfor være kritisk til arbeidet ?

Fordi det skaper høyt forbruk og miljøproblemer. Men hvis vi holder oss til individnivå: Arbeidsdominansen gjør at det blir mindre tid og krefter igjen til frivillig arbeid, egen fritid, samvær med andre. Det er en grense for hvor mye initiativ og krefter hver og en av oss har.

I den industrielle produksjon ga vi vår muskelkraft, i cyberkulturen gir vi vår hjernekraft, vår kreativitet og vår *passion*, skriver den italienske forfatter og medieviter Franco Berardi i boka *Soul at Work* (2009). Hva skjedde med arbeiderbevegelsens ønske om innskrenkning av arbeidet?, spør han.

Vi har skapt et arbeidsliv som krever mer av oss enn noen gang. Som gir mer og tar mer.

Der alt annet egentlig er rekreasjon, å lade opp til nye økter.

I en slik kultur kan pensjonsalderen fort gi en overdose frihet.

Så tenker vi: Vi må jobbe lengre! Er det ikke mye en 70-åring kan jobbe med? Jovisst.

Ikke minst er det viktig å jobbe så lenge som mulig om man skal oppnå maks pensjon.

Full tid, i så mange år som mulig.

Igjen er målet ute av syne. For hva skal vi med maks pensjon, om vi har mistet evnen til å leve?

Arbeidet gjør noe med oss mennesker, som gjør at vi får mindre kontakt med verden og hverandre, sier Roland Paulsen.

For å få en emosjonell tilknytning til hva et mindre arbeidsdominert samfunn kan innebære, mener han at vi bør stille oss et par spørsmål:

Hvordan kunne livet se ut, om jeg ikke brukte så mye tid på arbeid?

Hvordan kunne mine relasjoner være?

Det ligner Hartmut Rosas begrep om resonans. Vårt forhold til verden.

*

Men **hvem**, i vår markedsøkonomi, skal bestemme hva som er falske behov?

Hvem skal vedta at nok er nok? At din jobb er meningsløs, mens min er viktig.

Det går ikke.

Verden endres ved at **paradigmer** faller og nye oppstår. Det er her enkeltmenneskets betydning kommer inn. Vi påvirkes av hva andre sier og gjør.

Av ideer, holdninger, alt som er rundt oss.

Det oppstår *vippepunkter* da gamle sannheter faller.

I løpet av få år kan røyking innendørs gå fra å være normalt til å være fullstendig uakseptabelt.

Paradigmet som har skapt klima- og økokrisen er at naturen er til for å utnyttes av mennesker.

Alternativet er å tenke at naturen har verdi i seg selv, og at vi er en del av den. Men dette er krevende filosofi, med stor avstand til folks daglige liv.

Men et like viktig paradigme er lønnsarbeidets opphøyde plass. At det er gjennom arbeid at mennesker realiserer seg selv.

Det er dette som ligger til grunn for skadelig høyt forbruk. Og derfor like viktig å utfordre.

Og kanskje enklere, ettersom mange innerst inne vet at livets største verdier finnes et annet sted.